

vernisaž výstavy 19:00 3. 12. 2025

4. 12.–31. 12. 2025

TRANSFORMA

Erik Binder
Yael Bartana
Pavína Fichta Čierna
Jiří Černický
Anna Daučíková
Vladimír Havlík
Rafał Jakubowicz
Szabolcs KissPál
Zdena Kolečková
Grzegorz Klaman
Leszek Knaflewski
Milan Kohout
Aneta Mona Chisa
& Lucia Tkáčová
Milan Kozelka
Tamara Moyzes
& Romane KALE Panthera
Ilona Németh
Franciszek Orłowski
Joanna Rajkowska
András Sólyom
Michał Szlaga
Jaśmina Wójcik
Alicja Żebrowska
Artur Żmijewski

František Lozinskí o.p.s.
PodeBal
Rafaní
Grupa Sędzia Główny
(Karolina Wiktor, Aleksandra Kubiak)

Kurátoři:
Grzegorz Klaman
Tomáš Koudela
František Kowolowski
Spolupráce:
Magdalena Radomska
Tereza Čapandová

Transformace reality
jako palimpsest
umění a politiky

OSTRAVA !!!

FUTUREUM

GOŃ

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FAKULTA UMNÍ

WYSPA
WYSTAW

TRANSFORMA:

Transformace reality jako palimpsest umění a politiky

Výstava TRANSFORMA představuje průřez tvorbou umělců z Česka, Polska, Slovenska a Maďarska, kteří se v posledních třech desetiletích vyrovnávají s kulturními, společenskými a politickými důsledky transformace po roce 1989. Prostřednictvím děl více než dvaceti autorů a autorských skupin se otevírá otázka, jak umění reflektovalo a dodnes reflektuje proměnu společnosti, ekonomiky a identity člověka ve středoevropském prostoru.

Výstava chápe transformaci jako vrstevnatý proces — palimpsest — v němž se překrývají ideály a deziluze, emancipace i ztráta smyslu, lokální zkušenost i globální souvislosti. Vystavená díla sledují proměny politického a kulturního jazyka, postindustriální dědictví, dopady neoliberální ekonomiky, ekologické otřesy i současné projevy moci, identity a odporu. Kurátorská koncepce vychází z předpokladu, že střední Evropa zůstává citlivou laboratoří kritických forem — prostorem, kde se umění stává nástrojem zpochybnění, imaginace i společenské sebereflexe.

Vystavující umělkyně, umělci a skupiny:

Erik Binder, Yael Bartana, Pavlína Fichta Čierna, Jiří Černický, Anna Daučíková, Vladimír Havlík, Rafał Jakubowicz, Szabolcs KissPál, Zdena Koléčková, Grzegorz Klaman, Leszek Knaflewski, Milan Kohout, František Lozinski o.p.s., Aneta Mona Chisa & Lucia Tkáčová, Milan Kozelka, Tamara Moyzes & Romane KALE Panthera, Ilona Németh, Franciszek Orłowski, PodeBal, Rafani, Joanna Rajkowska, Grupa Sędzia Główny (Karolina Wiktor, Alexandra Kubiak), András Sólyom, Michał Szlaga, Jaśmina Wójcik, Alicja Żebrowska, Artur Żmijewski

Kurátoři: Tomáš Koudela, František Kowolowski, Grzegorz Klaman

Solupráce: Magdalena Radomska, Tereza Čapandová

Místo konání: Futureum (Ostrava, Dolní oblast Vítkovice, Vítkovice 3044)

Vernisáž: 3. 12. 2025, 19.00.

Výstava potrvá do konce roku 2025.

Výstava je součástí projektu Transforma, který je finančně podpořen z rozpočtu Statutárního města Ostrava. Součástí projektu Transforma je výstava [T—LAB OI](#) v galerii GDM Contemporary.

Partnery výstavního projektu jsou: Futureum, GDM Contemporary, Ostravská univerzita (Pedagogická fakulta, Fakulta umění), GDM ART z.s., Fundacja Wyspa Progress, Centrum Badań nad Sztuką Europy Środkowo-Wschodniej i Dziedzictwem Piotra Piotrowskiego.

Devadesátá léta — období prudkých změn ve střední a východní Evropě — byla, což se zdá být přirozené, převážně naplněna díly s kritickým obsahem v rovině společenské a politické. V mnohem menší míře se tehdy otevírala témata sociální a ekonomická. Do značné míry si umělci neuvědomovali rizika volného trhu a expanze „kapitalocénu“, a v důsledku toho se často ocitali jako outsideři tohoto procesu. Teprve poslední desetiletí přineslo nárůst povědomí a zájmu o tyto aspekty — umělci začali toto téma zpracovávat a uvědomovat si, jak zásadní tento proces byl a jak byly rozloženy náklady transformace, s důsledky, které pozorujeme dodnes.

Výstava reflektuje kontext polsko-česko-slovensko-maďarský, se zvláštním důrazem na sociální a ekonomické proměny životních podmínek velké části obyvatel těchto zemí. Nepřímo tak nabízí alternativní verzi vizuálních dějin transformace, nahlíženou prizmatem vyloučení v umění období neoliberalismu. Zohledňujeme téma postindustrializace v umění, bezideovosti volného trhu devadesátých let, atomizace společnosti a jejího rozvrstvení, migrace, nárůstu nespokojenosti, nacionalismu a xenofobie.

Umělce tvořící kritické umění devadesátých let — jež je zde výchozím bodem — spojovala generační zkušenost (např. v Polsku trauma výjimečného stavu) a specifický typ praxe: ochota k obětem, svobodná volba a nekompromisnost. Tito tvůrci se účastnili hry, která se týkala mnoha rovin života — změny politické reality, redefinice politického jazyka a budování systému pojmů zdola. Vzniklo kvazi-společenské hnutí, které používalo umění, protože jej tvořili sami umělci. Ve skutečnosti šlo o intelektuální a politické hnutí, jež nabízelo jiný model společenské změny. Jeho cílem byla jiná společenská formace — mnohem kritičtější společnost, která prožívá demokracii skrze kritiku vlastních institucí.

Dalším podstatným aspektem jsou projekty orientované na budoucnost: témata utopie a dystopie, degradace životního prostředí, klimatické katastrofy, sociálních diagnóz a potenciálních nákladů transformace, technologické kontroly a biopolitiky, globálních a postkoloniálních důsledků. Část výstavy bude mít paradokumentární a intermediální charakter, v němž se promísí vizuálně (filmy, fotografie) a textově zpracované dokumentace společenského života s vybranými uměleckými archiváliemi, publikacemi a již rozpoznatelnými díly z posledních třiceti let. Vizuální vrstvu této části podpoří prostorové a vizuální akcenty expozice, které vytvoří expresivní instalaci, v níž se jednotlivé prvky proplétají.

V této části budou rovněž představeny nové práce vytvořené speciálně pro výstavu a využity budou také práce z archivu a sbírky Institutu umění Wyspa v Gdaňsku a z veřejných sbírek.

Grzegorz Kłaman, kurátor

TRANSFORMA: O idealitě, jejím narušení a jejím druhém dechu

Václav Havel kdysi napsal, že nejnebezpečnější je ztráta víry v to, že věci mohou mít smysl. Adam Michnik mluvil o deziluzi jako nevyhnutelné součásti svobody, která přichází poté, co byl překonán jeden útlak, ale zůstává přítomen existenciální otazník. Tato dvě stanoviska tvoří možnou výchozí optiku pro uvažování o proměnách střední Evropy po roce 1989 — prostoru, kde se naděje mísí s vyčerpáním, ideály s jejich narušením a tvorba s hlubokým politickým étosem. Umění má schopnost nejen reflektovat svět, ale i proměnit optiku, již se na něj díváme. V případě uměleckých děl vzniklých v českém, polském, slovenském a maďarském kulturním prostoru posledních třiceti let se ukazuje jev, který může být popsán jako napětí mezi ideou a její idealitou, mezi politickým přesvědčením a estetikou, mezi historickým traumatem a emancipační obrazotvorností. A přece pod povrchem těchto tenzí objevuje ještě hlubší vrstva: idealita ideality.

Idealita jako taková odkazuje k čistotě, k abstrahované formě bez nahodilosti a porušení. Ale v kontextu transformačního umění regionu střední Evropy se objevuje paradox: co když se i samotná idealita stane objektem zpochybnění? Co když se umělci nesoustředí na reprezentaci ideálu, ale na jeho porušení, rozpad, rozmlžení, a přece přitom zůstávají v poli ideálního? Právě v tomto gestu lze spatřit to, co lze nazvat idealitou ideality: obraz, který nenese ideální tvar, ale odhaluje podmínky jeho možnosti — a zpochybňuje jejich platnost. Po roce 1989 vstoupily střeoevropské společnosti do nové epochy politické naděje, demokracie, emancipačních vizí, kulturní svobody. Tyto ideální hodnoty se rychle staly referenčními body nejen politických programů, ale i kulturní produkce. Umělci se pokusili reflektovat tuto proměnu jak kriticky, tak obrazotvorně. S postupem času se však ukazovalo, že mnohé z těchto ideálů se stávají nejen nedosažitelnými, ale také zneuznanými, znežitými, ba dokonce strukturálně narušenými. Umění tak začalo reagovat reverzně: nejen jako kritika reality, ale jako kritika samotného principu idealizace.

Nepochybně jsou také zastoupeny projevy, které akcentují tvůrčí koncepty ukotvené v tradici sociální spravedlnosti, kritické teorie, emancipační etiky, poststrukturalistické genealogie moci a dekonstruktivních praktik kulturní analýzy, jež ve střeoevropském prostoru rezonují s různými

intelektuálními proudy radikální demokracie, posthegeliánské dialektiky a normativní kritiky kapitalistické racionality. Tento diskurz, jakkoli může být v současných politických kontextech vnímán ambivalentně, je třeba chápat jako kulturně relevantní součást filozofického a estetického kontinua, které přispívá k hledání nových jazyků a forem vyjádření společenských konfliktů a historických zlomů. V dnešních antagonistických společnostech může právě tato rovina tvorby nabídnout platformu pro otevřený dialog, který nehodnotí, ale naslouchá — a vytváří prostor pro sdílenou argumentaci v pluralitním horizontu.

Výstavu TRANSFORMA můžeme vnímat také jako retrospektivní vhled do umělecké tvorby středoevropského prostoru za posledních třicet let — jako příspěvek k porozumění tomu, jak se jednotlivá díla vztahují ke společenským proměnám, historickým otřesům a kulturním očekáváním, která byla formována jak zkušeností, tak deziluzí.

Myšlenkový rámec výstavy TRANSFORMA je také ovlivněn dílem těch autorů, kteří analyzovali specifika středoevropské zkušenosti v epoše pozdní modernity a postkomunismu: od Václava Bělohradského, který tematizoval konflikt mezi mocí a významem, přes Agnes Heller a její důraz na každodenní etiku, až po Piotra Piotrowského, jenž obhajoval horizontální dějiny umění jako prostředek překonávání center a periferií. Inspirativními se jeví také texty Krzysztofa Czyżewského o kulturní práci v oblasti „hranice“ a reflexe Alexeje Kusáka o deziluzích transformační spravedlnosti.

Z globální perspektivy lze výstavu chápat i jako paralelu k současným americkým filozofickým konceptům, které se věnují transformativní politické imaginaci — ať už v díle Judith Butler, která zpochybňuje binární kódy identity a moci, nebo v textech Wendy Brown o demokratické erosi a nových formách neoliberalismu, případně v teoriích Freda Motena, kde estetika, tělo a kolektivní odpor vytvářejí nové způsoby přebývání v marginalizovaných strukturách. Výstava TRANSFORMA může být v tomto ohledu chápána jako možné ověření teze, že středoevropský kulturní prostor slouží jako citlivá laboratoř kritických forem, jejichž jazyk i napětí mohou přispět k celosvětové diskusi o tom, co dnes znamená být veřejný, zranitelný, tvořivý a politický zároveň.

Výstava TRANSFORMA nenabízí syntézu ani definitivní soud. Nabízí mapu. Mapu těch míst, kde se ideály transformovaly v paradox, kde se estetika stala formou odporu a kde se odpor stal formou obraznosti. V těchto zónách vzniká prostor ne pro ztrátu ideálu, ale pro jeho hlubší reflexi— pro samotnou idealitu ideality.

Tomáš Koudela, kurátor